



IDEOLOŠKI PROFIL POLITIČKIH STRANAKA U BOSNI I HERCEGOVINI: katalizator usporene demokratizacije

1. UVOD

Funkcionalnost parlamentarne demokratije, konsolidacija parlamentarizma i politički konsenzus smatraju se generalnim preuslovima stabilnosti i razvoja svakog modernog društva i savremene države. Od uspostavljanja višestranačkog pluralizma u BiH, 1990. godine, nije se ostvarila očekivana profilacija političkih opcija, okupljenih prije svega kroz političke stranke, koja bi potvrdila razvoj demokratskog pluralističkog društva utemeljenog na evropskoj političkoj tradiciji i praksi. Preko dvadeset pet godina akumulacije višestranačja i dalje ne daje nagovještaje profiliranja političkog spektra, što bi omogućilo jednostavno pozicioniranje dominantnih političkih opcija na standardnim ili klasičnim politološkim i ideološkim dihotomijama, npr. lijevo vs. desno, liberalno vs. konzervativno, libertarno vs. autoritarno itd; ili klasične politološke tipologije: liberalne, narodnjačke, konzervativne, socijaldemokratske, socijalističke, zelene, itd.

Izostanak profilacije na političkom spektru, istovremeni je uzrok i posljedica izostanka ideološke pluralizacije i profilacije biračkog tijela, a kao jedna od paralelnih, ali kapitalnih posljedica, jeste i nemogućnost postizanja političkog konsenzusa za upravljanje razvojem države Bosne i Hercegovine, što determinira ukupni proces demokratizacije i profil parlamentarne demokratije. Krajnji ishod jesu usporeni, nepotpuni i disperzivni ukupni demokratski procesi. Zbog manjka političke tradicije i kulture, bosanskohercegovački stranački pluralizam još uvijek nije profilirao standardne političke i ideološke doktrine uobličene u formirane grupne stavove javnosti, političke stranke i pokrete, te ekonomski izraz ovih ideologija kroz ekonomski i socijalni razvoj.

Na unutrašnjem planu, problem izostanka profiliranih identiteta političke ponude manifestira se nemogućnošću birača da naprave pravi izbor, odsustvom diferencirane stranačke ponude koja generira profilaciju po etničkom, a ne ideološkom, programskom ili građansko-interesnom osnovu, zatim, kontinuiranim konvertiranjem stranaka iz jedne pseudoideologije u drugu, te suprotstavljenosću stranačkih doktrina njihovoj svakodnevnoj političkoj praksi, a sve zbog ograničenih, partikularnih ili u najboljem slučaju partitokratskih interesa. Prethodno opisano održava trajno stanje političke konfuzije, kratkoročne i uskostranačke politike, odsustva reison d'etre, kao i stalnu međustranačku političku borbu koja ima i elemente dekonstrukcije demokratskog poretka i državnosti Bosne i Hercegovine. Sve navedeno vodi zaključku da ideološki neprofiliran i partitokratski karakter stranačkog pluralizma u Bosni i Hercegovini biva katalizatorom usporene demokratizacije.

Usljed svega navedenog dolazi do atrofiranja stranačkog sistema i samog demokratskog poretka, kao i do nemogućnosti okupljanja srodnih stranačkih grupacija, odnosno formiranja stabilnih, ideološki koherentnih parlamentarnih većine. Moguće je, hipotetski, ustvrditi da je proces razvoja parlamentarne demokratije u Bosni i Hercegovini, uslovljen historijskim naslijedjem, postkonfliktnim i tranzicijskim obrascima, nefunkcionalnim pravno - političkim sistemom Bosne i Hercegovine, s jedne strane, te sporom i ograničenom ideološkom profilacijom, demokratizacijom političkih stranaka i izostankom konsenzusa u stranačkom sistemu o temeljnim pitanjima društvenog razvoja, s druge strane.

Šta je ustvari uzrok ovakvog stanja? Metaideologija ili kvaziideologija etno-nacionalizma, popunila je evolucijsko-političku

Policy
Brief
05
IV - 2019.



IDEOLOŠKI PROFIL POLITIČKIH STRANAKA U BOSNI I HERCEGOVINI: katalizator usporene demokratizacije

prazninu predmodernog, zakašnjelog i parcijalnog političkog sazrijevanja bosansko – hercegovačkog društva, a nerazrješena etnička i nacionalna pitanja, u interferenciji s poskonfliktnim i tranzicijskim obrascima, te nedovršenom pravno – političkom arhitekturom države, onemogućavaju i/ili usporavaju očekivani proces pluralizacije i demokratizacije Bosne i Hercegovine, pa i njenog stranačkog polja.

Izostanak ideološke profilacije i strateške saradnje među strankama perpetuirala dominaciju policentrične partitokratije kao kontinuma totalitarizma ranijih vremena i političkih poredaka.

Pritisak procesa evropskih integracija i drugih globalizacijskih procesa, uprkos otporu dijela političke i društvene elite, te konzervativnog društvenog habitusa, instalira liberalne ekonomski, političke i društvene matrice, iako su iste u biti suprotstavljene dominantnoj stranačkoj, pa i mentalitetskoj kulturi u Bosni i Hercegovini.

Odsustvo klasičnih ideoloških razdjelnica na političkom tržištu, kako kod birača tako i kod stranaka, određuje populizam na etničkoj osnovi kao dominantnu političku doktrinu, a partitokratiju kao neformalni oblik vladavine, te onemogućava i usporava ideološku profilaciju političkih stranaka na stranke političke ljevice, političkog centra i političke desnice.

Konačni ishod jeste izostanak ideološkog, političkog i društvenog konsenzusa pri određivanju strateških državnih interesa i društvenih ciljeva, pa je društveno - politički prostor popunjen privremenim, kratkoročnim, partikularnim i međusobno suprotstavljenim ciljevima društvenih i političkih grupa. Suprotstavljeni ciljevi i akcije političke i društvene grupe podstiču da konsenzus pronalaze na kartkoročnoj pragmatičnoj osnovi, tako da se tzv. društveni rascjepi ne pojavljuju dominantno na idejnou ili ideološkom osnovu, već na etničkom, teritorijalnom, vjerskom, i drugim metaidentitetskim nivoima.

Delegitimiranjem stranke postaju ranjive, izazivaju antistranački i antidemokratski učinak, te protest

u obliku apstinencije i protestnog ili glasanja protiv. S druge strane, stranke boluju i od klijentelističkog sindroma. U Nohlenovom „Politološkom rječniku navedno je: “Temeljni elementi političkog klijentelizma su prisutnost personalnog odnosa između aktera ili grupe aktera, obostrana korist od provedene razmjene i, po pravilu, nejednakih resursa” (Nohlen, 2001:140). „U vezi odnosa patrona i klijenta - riječ je o nejednakom odnosu moći, te izrabljivanju slabijeg u ovom odnosu od strane patrona. Birači bez vrijednosnih orientacija uvijek se svrstavaju prema pobjednicima ponašajući se kao klijenti pobjedničkih stranaka. Stranke po svom temeljnom cilju smjeraju osvajanju vlasti i popunjavanju javnih službi svojim članovima, pa se govori i o patronažnoj ulozi stranaka, što zovemo kolonizacijom egzistencijalnog prostora. Posijedica kolonizacije egzistencijalnog prostora po modelu stranačke patronaže vodi tako nečemu kao što je isključenost nestranackih simpatizera i članova iz konkurenčije za javne službe. To može proizvesti antistranačko i antisistemsko populističko, protestno ponašanje” (Milardović, 2006:69).

2. KARAKTERISTIKE STRANAČKOG SISTEMA BOSNE I HERCEGOVINE

Stranački sistem određen je pravnim normama, brojem i karakterom političkih stranaka koje osvajaju značajne procente glasova na izborima tj. brojem politički relevantnih stranaka. U tom kontekstu govorimo o jednostranačkim (demokratskim i nedemokratskim sistemima), dvostranačkim, trostranačkim i višestranačkim sistemima. Stranački sistem uvjetovan je vrstom izbornog sistema. Većinski izborni sistem, naprimjer, potiče grupiranje glasova oko dvije vodeće stranke i producira dvostranački sistem. Nasuprot tome, proporcionalni izborni sistem podstiče stvaranje višestranačkog tj. multipartiskog sistema.

Stranački sistem obezbjeđuje izražavanje interesa društva, a partie obrazuju u parlamentu vlade u skladu sa stepenom podrške zadobijenom na izborima. Bosanskohercegovački izborni sistem,



kao kombinacija većinskog i proporcionalnog, proizveo je vrlo fragmentiran, gotovo atomiziran stranački sistem, s vrlo velikim brojem političkih subjekata (primarno stranaka), u odnosu na broj glasača.

Upravo zbog determiniranja koja proizlaze iz ustavnog i izbornog okvira, proporcionalni izborni sistem u BiH razvio je klasični višestranački sistem u kojem je formiranje vlasti nakon izbora nemoguće bez formiranja (širokih i asimetričnih) koalicija. Stranke se na izborima u Bosni i Hercegovini, praktično i ne bore za vlast, već za što veći udio u vlasti. Broj stranaka, struktura i principi na osnovu kojih se koalicije stvaraju, variraju od izbora do izbora i od sredine do sredine. Nije rijedak slučaj da se na lokalnom nivou formiraju ili održavaju koalicije nezamislive na entitetskom ili državnom nivou. Iz tog razloga, formiranje vlasti nakon općih izbora predstavlja veoma zahtjevan, dugotrajan i mukotrpan proces. Dobar izborni rezultat političkih stranaka, koji procentualno može biti i veći od pojedinačnih rezultata političkih konkurenata, ne garantira strankama mjesto u vlasti. Uz rezultat, strankama je potreban i koalicijski potencijal. Pojedine stranke su upravo zahvaljujući tome dugi niz godina sudjelovale u vlasti, bez obzira na varirajuću podršku birača. Ranija praksa formiranja većih predizbornih koalicija na osnovu određenih programskih srodnosti poprilično je napuštena u korist formiranja postizbornih „matematičkih“ koalicija u koje, isključivo radi formiranja vlasti, ulaze i stranke dijametralno suprotnih političkih gledišta.

Nije potrebno posebno naglašavati koliko ovakav način formiranja vlasti otežava normalno funkcioniranje iste, a u nekim slučajevima i puko održavanje tako formirane vlasti. Dodatnu teškoću u formiranju efikasnih koalicija predstavlja i činjenica da su mnoge stranke nastale zahvaljujući raskolima unutar većih političkih stranaka/pokreta, tako da je njihovo koaliranje u samom startu opterećeno naslijedenim političkim, ali i personalnim animozitetima. Takođe, u koalicijama nezaobilazan koncept podjele vlasti i podjele odgovornosti od strane političkih stranaka u BiH najčešće je interpretiran kao koncept

negiranja tj. prebacivanja odgovornosti na koalicione partnere. To se potvrđuje kroz tri izborna ciklusa gdje vlast na nivou Federacije BiH u pravilu čini 3 ili više stanaka, neravnomernog udjela, broja izvršnih pozicija, a time i političke moći, pa postaje pravilo da slabiji partneri kroz vrijeme postaju „opozicija u vlasti“, upravo zbog nemogućnosti da se nametnu kao ravnopravan partner ili zbog potrebe da loši rezultati vladavine ne budu adresirani njima jednako kao vodećim strankama.

Ipak, i ovakav sistem hiperpluralizma nosi određene benefite, poput znatno realnijeg odražavanja volje biračkog tijela, njegovog mišljenja i interesa, te to što ne forsira stvaranje vještačke većine, kao i to što nameće koncept političke saradnje kao modus operandi cijelog sistema, koliko god to ponekad bilo neefektivno. Jedan od apsurda političkog života u BiH je i činjenica da ovakav sistem, koji upravo svojom otvorenosću i raznovrsnošću treba da olakša uvođenje društvenih promjena i novih trendova u politički život, usporava procese nerijetko ih dovodeći do apsurda i reproducirajući status quo, koji najviše odgovara onima s najviše političke moći, pa je u pravilu iluzorno očekivati visoku političku odgovornost i konsolidaciju parlamentarne demokratije od onih kojima upravo nedovršeni pravno-politički poredak najviše odgovara.

Stranački politički život u BiH odražava niz klasičnih tj. zamrznutih rascjepa: država-religija; centar-periferija; selo-grad; rad-kapital; dok multietnički demografski sastav producira i dodatne rascjepe ne samo po etničkim linijama, već i na liniji demos-ethnos. Postkomunistički kontekst ne uslovjava samo naslijedena ponašanja na jednoj i naslijedena očekivanja na drugoj strani političkog procesa, već i još uvjek aktuelan rascjep komunisti-antikomunisti, ali i rascjep tradicionalisti-reformisti. Ovako ekstenzivna, a nerijetko i radikalna segmentacija po nekim od ovih linija rascjepa ne ide u prilog stabilizaciji demokratskog sistema i konsenzusa u BiH.



Na polju političkih ideologija, praksa političkih stranaka u BiH veoma je zbumujuća. Interpretiranje političkog procesa od strane političkih stranaka u kontekstu dnevopolitičkih sukobljavanja, nasuprot platformama utvrđenim ideološkim pozicijama, otežava svaki pokušaj ozbiljne politološke analize stranačkog života u BiH. Stranke u svojim programima, nerijetko, iznose međusobno potpuno isključive stavove i prioritete, a u praksi se rukovode dnevopolitičkim, a ne dugoročnim interesima na osnovu kojih bi se mogli iznijeti kredibilni zaključci.

Etnički podjeljeno društvo u BiH je kroz konsocijacijsku demokratiju ostvarilo oblik političkog nadmetanja bez međuetničkih sukoba, ali po cijenu podjele društva i biračkog tijela po etničkoj pripadnosti, za šta su u velikoj mjeri zaslužne političke stranke.

Za određenje i fenomenologiju stranačkog sistema u BiH, bitno je razumijeti utjecaj društvenih rascjepa na političko takmičenje. Naime, političko nadmetanje u BiH se odvija unutar etničkih grupa i tako stvara etnički omeđene stranačke sisteme sa velikom mjerom samostalnosti. Empirijski se ova tvrdnja može dokazati statističkom analizom etničkog glasanja u BiH, gdje je utvrđeno da postoji velika podudarnost etničke strukture općina i izbornih rezultata mono-etničkih stranaka (Kapidžić, 2015: 65). Koristeći Sartorijevu terminologiju, u BiH možemo govoriti o kompleksnom stranačkom sistemu sa tri etnonacionalna stranačka podsistema, pojavi koja je prisutna i u drugim multietničkim regijama Evrope (Haughton & Deegan-Krause, 2015: 69; Manning, 2004: 72), gdje se stranke nadmeću za glasove unutar segmentirane političke arene, uprkos nominalno prisutnom jedinstvenom izbornom sistemu.

3. KONSENZUS U STRANAČKOM SISTEMU KAO PREDUSLOV DRUŠTVENOG RAZVOJA

Političke stranke u demokratskim sistemima igraju ključnu ulogu u zastupanju kolektivnih interesa i nuđenju političkih rješenja za društvene probleme. U Bosni i Hercegovini, etnonacionalni diskurs i dalje prevladava među političkim strankama i javnim politikama, a platforme često ne odražavaju prioritete građana za socio-ekonomskim reformama. Ideološka opredjeljenja su i dalje slaba, a analiza izbornih programa svih stranaka otkriva značajne razlike u njihovim obećanjima. Pored toga, stranke najčešće ne teže ostvarenju svojih predizbornih platformi jednom kada dođu na vlast, što pokreće pitanje legitimnosti i reprezentativnosti vladajućih stranaka.

Konsenzus (lat. *consensus*: slaganje, suglasnost), u političkoj teoriji i praksi, je proces grupnog odlučivanja u kojem članovi grupe razvijaju neku odluku (stav, mišljenje) na dobrobit zajedničkog ishoda ili cilja, te pristaju podržati tu odluku. U najširem smislu predstavlja sporazum, odnosno istovjetnost mišljenja dvije ili više osoba (grupa) o nekom pitanju. U užem smislu se pod time sporazum između više osoba, odnosno širokog raspona različitih društvenih grupa, kao i sporazum o načelnim pitanjima koji ne mora uključivati detalje, pogotovo one praktične prirode.

Političari i političke stranke se prvenstveno izjednačavaju s određenim pojedincima i etničkim grupama koje zastupaju najvećim dijelom. Osim etničkog ili ideološkog predznaka, ne postoje značajne razlike između političkih programa stranaka lijevog centra i desnog centra, a pogotovo ne u njihovoj politici - naročito kada su dio vladajuće koalicije. Iako se ideološki identitet definira kroz programe i statute, stvarna politika je nešto drugo.

Iako se izborni sistem u BiH često smatra jednim od najsloženijih u svijetu, ipak je imao određeni pozitivan uticaj na demokratizaciju i legitimizaciju političkog pluralizma. Jedinstveni politički sistem kakav je definiran ustavnim okvirom BiH i entitetskim ustavima je široko priznat kao sistem



IDEOLOŠKI PROFIL POLITIČKIH STRANAKA U BOSNI I HERCEGOVINI: katalizator usporene demokratizacije

koji je zasnovan na kolektivnim pravima koja se ostvaruju kroz (etničke) izborne jedinice, a ne na individualnim pravima. Aktuelni izborni sistem odražava društvenu dinamiku neposrednog poslijeratnog perioda, koji je služio da stvori stabilnu osnovu za početak gradnje modernog političkog pluralizma. Uprkos prednostima koje nastaju iz stvaranja početnog temeljnog okvira za političko nadmetanje, aktuelni izborni sistem uključuje niz nedostataka. Mnogi od njih proizlaze iz kolizije kolektivnih i individualnih prava.

Poslijeratni konsocijacijski okvir demokratskih institucija u BiH je efektivno prenio stvarnu moć sa državnih institucija na političke stranke. Složenost izbornog sistema BiH i više nivoa vlasti zahtijevaju široke koalicije kako bi se osigurale kvalificirane parlamentarne većine za formiranje vlada i donošenje zakona. Relativno nizak nivo realne političke moći parlementa stvara model vladavine političkih stranaka koji se zasniva na etničkoj pripadnosti, a ne programskim ili ideološkim strategijama. Obzirom da se stranke nadmeću u okviru određenih etničkih blokova za udio glasova, politička kultura saradnje se nije razvila, bilo u pogledu međustranačkih odnosa ili odnosa između stranaka i civilnog društva. Zato je praksa konsenzusa uglavnom neprimjenjena izuzev, de facto, na nivou nekih vlada, a izostanak političke tradicije i kulture dijaloga, svodi proces donošenja odluka na diktaruru većine. Princip prostog glasanja dugoročno proizvodi nepovjerenje i nastavak političke borbe na pragmatskom osnovu, bez referentnog državotvornog okvira i strateških ciljeva.

Ovakvim djelovanjem političke stranke ne promoviraju demokratizaciju i kulturu meritokratije. Većina ih smatra da je koncentracija moći unutar stranaka rezultat kolektivističke, etničke političke zastupljenosti, koja učvršćuje podjele javnog mnijenja po etničkim i entitetskim linijama. To omogućava strankama da nametnu stalni strah od etničkih tenzija i kolektivne ugroženosti. Jednom kada se o ovoj temi počne razgovarati, sva ostala politička, ekonomski ili socijalna pitanja postaju manje važna. Dakle, pitanja kao što su meritokratija upravljanja,

raspolaganje javnim sredstvima, efikasnost i odgovornost u donošenju odluka, zapošljavanje u javnom sektoru, itd. skrivena su od očiju javnosti, dok se mediji prema kršenju zakona, lošoj politici i korupciji uglavnom ophode epizodno, kao prema perifernim temama poput npr. zabave. Ovaj paravan skriva odsustvo vladavine prava i meritokratije, i omogućava političkoj eliti da ozakoni svoje zajedničke političke prakse.

Upravljanje javnim politikama često određuju lični, stranački ili etnički interesi, a ne javni interes. To stvara klijentelističke grupe u široj javnosti što utiče na rad državnih institucija. Pokroviteljske mreže su posebno problematične kada su ugrađene u pravosuđe, regulatorne, kontrolne i inspekcijske organe, što ograničava njihovu sposobnost da vrše nadzornu ulogu, kao što su iz sličnih razloga u toj ulozi ograničeni i mediji, akademска zajednica i civilno društvo.

Odgovornost političkog sistema je u direktnoj vezi sa ustavnim okvirom i izbornim sistemom, stepenom demokratizacije političkih stranaka, vladavinom prava, slobodom govora, nezavisnošću medija i kapacitetom civilnog društva za korektivnu ulogu. Ovi stubovi služe kao potpora jedni drugima i svi su neophodni za funkcioniranje demokratskog procesa. Prvo, hiperpolitizacija je rezultirala time da političke elite kako u opoziciji tako i u vladajućim strankama kritikuju iskrene pokušaje da se poboljša politički sistem nazivajući ih taktičkim politikanstvom, demagogijom, i/ili populizmom. Drugo, zbog politizacije medija, medijske kuće često insistiraju na političkoj odgovornosti, ali ograničavaju svoje kritike na probrane političke protivnike, ili se tako njihove aktivnosti tumače od strane određenih segmenata javnosti. Treće, klijentelizam i politička pristrasnost rezultiraju pasivnim stavom akademске elite, koja u poslednje dvije decenije nije uspjela pronaći način da etablira svoj politički glas i doprinese uspostavljanju društvenog konsenzusa i građenju savremenih javnih politika. To znači da se značajni politički procesi i važne političke odluke odvijaju i donose bez učešća kredibilnih stručnih aktera i analize, čime se nanosi šteta kako akademskoj eliti, tako i društvu u cjelini.



Naposljetu, sindikati i slične interesne grupe su dekonstruirani kao Svi ovi faktori pojačavaju dominaciju političkih stranaka u Bosni i Hercegovini i otkrivaju ograničenu moć institucija, tako da je potreba za građenjem kulture konsenzusa minorna – koncentracija moći, partikularizirana na teritorij i interesne sfere elitama predstavlja dovoljan izvor snage i legitimite, a spremnost na konsenzus smatra se slabošću.

Uprkos različitim pokušajima da se promijeni politička klima, složeno ustavno uređenje BiH ima efekat segmentiranja biračkog tijela duž etničkih linija. Kao rezultat toga, stranke imaju tendenciju da se nadmeću za glasove jedne etničke zajednice, a birači sistematski glasaju tom linijom. Ne postoji ni jedna jedinstvena pozicija za koju svi birači mogu glasati.

Rezimirajmo, policentrični etnički nacionalizam predominantna je ideoška odrednica političkog pejzaža u Bosni i Hercegovini, a visoka ustavna decentralizacija, političko-administrativna fragmentacija, te izborna etnička kolektivizacija, sprječavaju prirodnu konsolidaciju parlamentarne demokratije i organsko građenje kulture konsenzusa.

Zaključak – ideoogija ili partiokratija

Dominacijom borbe za vlast, ideologije su danas više nego ikada ranije pretočene u izborne platforme i prilagođene takmičarskoj formi. U tom smislu došlo je do izvjesne de-ideologizacije stranaka, što ne znači „kraj ideologije“. Ideologije su postale konkretnije, kompetitivnije i operacionalizirane. Ideologije se često iz praktičnih razloga svode na dimenziju ljevica – desnica. Iako je dimenzija lijevo-desno nepouzdana, ona je najuočljiviji i najstalniji način na koji šira publiku i stranačke elite percipiraju politiku. Sve više se potvrđuje kako su političari ideoški indiferentni i interesuje ih samo vlast. To je možda najbolje iskazao Antony Downs: „stranke formuliraju politiku kako bi pobijedile na izborima, a ne pobjeđuju na izborima kako bi formulirale politiku“. Ovo se naročito odnosi na Bosnu i

Hercegovinu posebno, gdje stranke nisu socijalno ukorijenjene, a programi nisu diferencirani i gdje se birači ne opredjeljuju prema programima koliko prema kolektivnom refleksu i liderima stranaka. Izborna orientiranost stranaka, dovele je i do promjene u tipologiji političkih stranaka ka sveobuhvatnim (catch-all) i izborno-profesionalnim strankama.

Baviti se konsenzusom u stranačkom životu Bosne i Hercegovine, znači i baviti se dominantnim društveno-političkim procesima, trendovima i transformacijama kroz koje je, kao dijelove tranzicijskog obrasca, Bosna i Ovakvim djelovanjem političke stranke ne promoviraju demokratizaciju i kulturu meritokratije. Većina ih smatra da je koncentracija moći unutar stranaka rezultat kolektivističke, etničke političke zastupljenosti, koja učvršćuje podjele javnog mnijenja po etničkim i entitetskim linijama. To omogućava Hercegovinu kao političko društvo prolazila u periodu razvoja stranačkog pluralizma tokom jednog vijeka, a posebno unazad 25 godina, a koji su imali presudan utjecaj na sadržaj, domete i (nepotpunu) konsolidaciju parlamentarne demokratije.

U pravno-političkom i izbornom smislu Bosna i Hercegovina je *sui generis*, jedinstvena u svijetu. Sadašnji politički sistem BiH proizišao je iz „Dejtonskog mirovog sporazuma“ (zajedno s Ustavom BiH kao njegovim aneksom), kao paket političkih dogovora zaraćenih strana u BiH, s ciljem zaustavljanja rata, rekonstrukcije ustavnog porekla i konsolidacije parlamentarne demokratije.

Ključne osobine pravno-političkog porekla BiH jesu da je isti izuzetno složen, decentraliziran, hibridni sistem koji kombinira elemente federalističkog i republikanskog uređenja (s vrhovnom ulogom parlamenta), da je asimetrično integrirao i konsocijacijske i liberalno-demokratske mehanizme vladavine, da je na nižim nivoima uprave takođe asimetričan [pored dva entiteta od kojih se BiH sastoji, jedan od njih (Federacija BiH) sastoji se od 10 kantona (kao zasebnih pravno-političkih jedinica) i



općina kao lokalne samouprave, a drugi (Republika Srpska) samo od općina, bez kantona]. I državni, i entitetski, i kantonalni nivo imaju vlastitu zakonodavnu (parlamente), izvršnu (vlade) i sudsku vlast. Dominantne osobine političkog izbornog sistema BiH jesu suverenitet etničkih kolektiviteta, etnički paritet i etnička proporcionalnost, kao njegovi konsocijativni atributi, te sporadično zastupljeni elementi građansko-liberalnog poretka kroz većinski izborni model zaneke izborne fragmente.

Od Lijphartova četiri ključna elementa konsocijativnosti, u BiH, u većoj ili manjoj mjeri, prisutni su svi: velika koalicija, proporcionalnost, uzajamni veto i segmentalna autonomija. Ovi konsocijativni elementi determinirali su relativno nizak nivo realne političke moći zakonodavne vlasti, omogućivši partitokratski model vladavine s etničkim ideološkim predznakom, u kojem su parlamenti mjesta legitimacije prethodno donesenih odluka u strankama ili između njih. Instrumentalizacija parlamenata kao mjesta blokade odluka nekomplementarnih s unilateralnim interesima vodećih političkih stranaka (ili, rjeđe, kao glasačke mašine za prethodno usaglaštene interese na interstranačkom nivou), dovela je do izuzetno niskog nivoa parlamentarne demokratije, što je kauzalno vezano i za nivo demokratizacije političkih stranaka, a posredno i cijelog političkog društva.

Političke elite, tj. političke stranke pozicije i opozicije, kontaminirale su javni diskurs politizacijom svih društvenih sfera, tako da i iskreni pokušaji demonstracije političke odgovornosti od stane pojedinaca ili stranaka bivaju kritizirani kao novo politiziranje, demagogija ili populizam.

Klijentelizam i nezavidan društveni položaj, pasivizirao je veći dio akademske elite, koja već duže vrijeme ne pronalazi način da se nametne kao politički faktor i značajno doprinese korekciji javnih politika i prakse. Sindikalne i slične masovne interesne grupe su zbog tranzicijskih trendova značajno oslabljene i prestale su biti pokretačka društvena snaga, a njihovo mjesto dijelom je popunila interesna grupa ratnih veterana i drugih

kategorija proisteklih iz rata, koje se smatraju najutjecajnijom (ne)stranačkom interesnom grupacijom, često fokusiranom isključivo na partikularni vlastiti interes: održavanje ili proširivanje osiguranih privilegija za ovu kategoriju, uz što veću participaciju u ukupnim socijalnim davanjima i budžetskim dotacijama, čime politička elita vješto manipulira, posebno kroz monoetnički i ratni diskurs, pridobijajući time ovu društvenu grupu kao biračku bazu.

Konceptualne anomalije poput neusklađenosti Izbornog zakona sa Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i fundamentalnih sloboda, neusklađenost Izbornog zakona sa Ustavom BiH dokazane kroz niz sudskih presuda, krajnje diskutabilan metod rada izborne administracije, prevaziđene granice izbornih jedinica, alarmantne malverzacije s velikim brojem nevažećih glasačkih listića, nedorečenosti koje su dovele do nedopustivo spore ili čak blokirane implementacije izbornih rezultata, odsustvo mehanizma vanrednih izbora, nejedinstven zakonski okvir za formiranje i djelovanje političkih stranaka itd., samo su neke od kritičnih tačaka aktuelnog izbornog, ali i stranačkog sistema koje presudno devalviraju važnost konsenzusa pri političkom djelovanju i odlučivanju. Ovako ruiniran izborni sistem onemogućava politički i demokratski razvoj stranačkog tržišta, pa je za konsolidaciju stranačkog pluralizma i profilaciju političkog spektra, temeljni preduslov modernizacija izbornog sistema, odozgo ka dole, tj. od ustavnih odredbi, preko temeljnih zakona do izbornih procedura, nadzora i kontrole.

Izostanak profilacije na političkom spektru, istovremeni je uzrok i posljedica izostanka ideološke pluralizacije i profilacije društvene supstance i biračkog tijela, a kao jedna od paralelnih posljedica, jeste i nemogućnost postizanja političkog konsenzusa za upravljanje razvojem države Bosne i Hercegovine. Zbog toga, u svim mandatima u periodu 1996 – 2014. vladajuće stranke na nivou institucija Bosne i Hercegovine nisu uspjеле napraviti parlamentarnu većinu i formirati vladu na proklamiranom i usaglašenom programskom koalicionom sporazumu za vršenje



vlasti. Krajnji ishod jesu usporeni, nepotpuni i disperzivni ukupni demokratski procesi, te društvena stagnacija koja vapi za konsenzusom oko strateških i trajnih državnih i nacionalnih pitanja.

U manjku definiranih i profiliranih ideoloških pozicija političkih stranaka, njihova ukupna politička doktrina je vrlo ograničena, kratkoročna, a određena je trenutnom pozicijom moći, pa je politički pragmatizam i populizam zajednička osobina većine vodećih, vladajućih i opozicionih partija u BiH. Naslijede jugoslovenskog, jednopartijskog sistema, ali primarno samoupravnog socijalizma i dirigirane ekonomije, još uvijek snažno determinira stajališta političkih stranaka na neka od ključnih pitanja u vezi sa ekonomskim, socijalnim, kulturnim, vjerskim i drugim rascjepima. Dominacija "lijevog" ekonomsko-socijalnog svjetonazora stoga se može naći u djelovanju većine političkih stranaka.

U kombinaciji s kolektivizmima različitih oblika, npr. nacionalnim, vjerskim, klasnim, itd., koncentracija u polju socijal-kolektivizma je fenomenološki objašnjiva kao historijsko-politička konstanta, koja je stranačkim pluralizmom promjenila formu, ali ne i sadržaj, primarno zbog toga što se glasačko tijelo nije ideološki značajno odmaklo od lijevog kolektivističkog svjetonazora.

Kombiniranjem reduciranja izborne kampanje u teritorijalnom smislu (na jeden entitet i jednu etničku grupu) i ideološkom smislu (na etničko, a ne klasno ili neko drugo homogeniziranje ili predstavljanje), bosanskohercegovačke stranake gube suštinsku vrijednost, kojom vrše funkciju reprezentacije, agregacije i artikulacije interesa specifičnih društvenih slojeva.

Pored temeljnih pitanja zastupljenosti i zakonitosti funkcija koje se bazirane na etničkoj pripadnosti, izborni sistem suočava se sa izazovima u pogledu jačanja stabilnog upravljanja i u pogledu tehničke administracije. Nadmetanje za glasovima koje se odvija duž etničkih linija rezultira visoko fragmentiranim biračkim tijelom, što dovodi do čestih političkih kriza i vrlo

nestabilnih parlamentarnih većina i vlada. Izbornu administraciju često muče prevare i zloupotrebe, kao i implementacija izbornih rezultata koja je spora, nepotpuna ili izložena blokadama. Sve u svemu, izborni i stranački sistem BiH služe za jačanje etničke i entitetske podjele, i na taj način predstavlja prepreke za konsolidaciju parlamentarne demokratije.

Posljednja tri izborna ciklusa (2010, 2014, 2018.) sa sobom su donijela iste obrasce, a djelimične promjene u podršci određenim političkim subjektima nisu pokazale ništa što nije viđeno u stranačkom životu BiH. Konstanta posljednjih godina stranačkog života je stalno cijepanje i nastajanje novih stranaka. Politička scena djeluje sve više fragmentirano, a politička ponuda partija sve manje privlačna za glasače. Širenje svojevrsne apatije među glasačima je ozbiljan pokazatelj manjka demokratije i legitimite stranaka, a partiokratija, uz korupciju, postaje možda i najveći izazov za održivost BiH i njenog ustavnog formata. Prema tome, izostanakom međustranačkog konsenzusa, osim usporene političke profilacije stranačkog sistema, usporena je i konosolidacija parlamentarne demokratije, koja bez okončavanja tranzicijskih reformi, ne može doprinijeti ukupnoj demokratizaciji i društvenom razvoju. Reforme bi zahtijevale značajno restrukturiranje državnih institucija i potencijalno bi otvorile prostor za raspravu o konstitucionalnom uređenju.
